

KICHIK SANOAT KORXONALARIDA MAHSULOT TANNARXINI OPTIMALLASHTIRISH USULLARI

Sultanov Dilshod

Qarshi davlat texnika universiteti

ORCID: 0000-0003-1151-9943

dilshod0101@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada kichik sanoat korxonalarida mahsulot tannarxini kamaytirish va optimallashtirishning asosiy usullari tahlil qilinadi. Tannarxni kamaytirish orqali korxonalar raqobatbardoshligini oshirish va bozor talablariga tez moslashish imkoniyatiga ega bo'ladi. Maqolada ishlab chiqarish jarayonlarini samarali boshqarish, xomashyo va resurslardan oqilona foydalanish, texnologik yangilanishlarni joriy etish, shuningdek, logistika va inventarizatsiya tizimlarini takomillashtirish usullari ko'rib chiqiladi. Bundan tashqari, maqolada kichik biznesning iqtisodiy sharoitlariga mos keladigan tannarxni optimallashtirish strategiyalari ham tavsiya etilgan.

Kalit so'zlar: kichik sanoat, mahsulot tannarxi, optimallashtirish, ishlab chiqarish samaradorligi, resurslarni boshqarish, texnologik yangilanish, logistika, inventarizatsiya.

МЕТОДЫ ОПТИМИЗАЦИИ СЕБЕСТОИМОСТИ ПРОДУКЦИИ НА МАЛЫХ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ

Султанов Дилшод

Каршинский государственный технический университет

Аннотация. В данной статье анализируются основные методы снижения и оптимизации себестоимости продукции на малых промышленных предприятиях. Сокращение себестоимости позволяет предприятиям повысить конкурентоспособность и быстрее адаптироваться к требованиям рынка. В статье рассматриваются вопросы эффективного управления производственными процессами, рационального использования сырья и ресурсов, внедрения технологических обновлений, а также совершенствования логистических и инвентаризационных систем. Кроме того, предложены стратегии оптимизации себестоимости, адаптированные к экономическим условиям малого бизнеса.

Ключевые слова: Малая промышленность, себестоимость продукции, оптимизация, производственная эффективность, управление ресурсами, технологическое обновление, логистика, инвентаризация.

METHODS OF OPTIMIZING THE COST OF PRODUCTS AT SMALL INDUSTRIAL ENTERPRISES

Sultanov Dilshod

Karshi state technical university

Abstract. *This article analyzes the main methods of reducing and optimizing product cost in small industrial enterprises. Cost reduction enables companies to increase their competitiveness and quickly adapt to market demands. The paper examines effective management of production processes, rational use of raw materials and resources, implementation of technological upgrades, as well as the improvement of logistics and inventory systems. In addition, cost optimization strategies tailored to the economic conditions of small businesses are proposed.*

Keywords: *Small industry, product cost, optimization, production efficiency, resource management, technological upgrading, logistics, inventory management.*

Kirish.

Kichik sanoat korxonalari iqtisodiyotning muhim bo'g'ini bo'lib, ular aholining bandligini ta'minlashda va mahalliy ishlab chiqarishni rivojlantirishda katta rol o'ynaydi. Biroq, kichik korxonalar ko'pincha mahsulot tannarxini kamaytirish va ishlab chiqarish samaradorligini oshirish bo'yicha qiyinchiliklarga duch keladi. Shu bois, mahsulot tannarxini optimallashtirish usullarini aniqlash va amaliyotga joriy etish ularning raqobatbardoshligini oshirish uchun zarur. Kichik sanoat korxonalari har qanday mamlakat iqtisodiyotining poydevori hisoblanadi. Ular nafaqat yangi ish o'rinlarini yaratishda, balki mahalliy ishlab chiqarishni rivojlantirish, ichki bozorni qondirish va eksport salohiyatini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, kichik sanoat korxonalari ko'pincha moliyaviy resurslarning yetishmasligi, texnologik rivojlanishning pastligi, boshqaruv tizimining zaifligi kabi muammolarga duch keladi. Bu omillar mahsulot tannarxining yuqoriligi va raqobatbardoshlikning pasayishiga olib keladi.

Mahsulot tannarxi – bu ishlab chiqarish jarayonida sarflangan barcha xarajatlarning yig'indisi bo'lib, uning miqdori to'g'ridan-to'g'ri mahsulotning bozordagi narxi va korxonaning rentabelligiga ta'sir qiladi. Ayniqsa kichik sanoat korxonalari uchun tannarxni optimallashtirish muhim vazifa hisoblanadi, chunki ular resurslarni samarali boshqarish orqali xarajatlarni kamaytirishi va mahsulot narxini raqobatbardosh darajada ushlab turishi kerak. Bu esa o'z navbatida, korxonaning bozordagi o'rnini mustahkamlash va uzoq muddatli barqaror rivojlanishini ta'minlash uchun zarurdir.

So'nggi yillarda iqtisodiyotda yuz berayotgan global o'zgarishlar, raqobat kuchayishi va iste'molchilarning talablarining o'zgarishi kichik sanoat korxonalarining mahsulot tannarxini yanada samarali boshqarishni taqozo qilmoqda. Innovatsion texnologiyalarni joriy etish, ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish, yetkazib berish zanjirlarini optimallashtirish kabi omillar korxonaning samaradorligini oshirishda asosiy omillarga aylangan. Shu bilan birga, kichik biznesda mavjud moliyaviy va tashkiliy cheklavlarni hisobga olgan holda tannarxni kamaytirish uchun aniq va amaliy strategiyalarni ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi.

Kichik sanoat korxonalarida mahsulot tannarxini optimallashtirishning samarali usullarini aniqlash va ularni amaliyotga joriy etish orqali korxonaning raqobatbardoshligini oshirishga ko'maklashishdir. Ushbu maqsadga erishish uchun ishlab chiqarish jarayonlari, resurslardan foydalanish, texnologik yangilanishlar va boshqaruv tizimlari kabi yo'nalishlar batafsil tahlil qilinadi. Shuningdek, kichik sanoat korxonalarining iqtisodiy sharoitlari va ularning o'ziga xos xususiyatlari ham e'tiborga olinadi. Natijada, kichik sanoat korxonalarining mahsulot tannarxini kamaytirish yo'llarini aniqlash va amalga oshirish bo'yicha amaliy

tavsiyalarni taqdim etadi. Bu esa o'z navbatida mamlakat iqtisodiyotining barqarorligi va sanoat salohiyatining oshishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Adabiyotlar sharhi.

Mahsulot tannarxini optimallashtirish mavzusi iqtisodiyot va boshqaruv sohalarida keng o'rganilgan. Ushbu masalaga bag'ishlangan adabiyotlarda turli yondashuvlar va metodologiyalar taklif qilingan.

Avvalo, klassik iqtisodiy nazariyada tannarxni kamaytirish korxonaning asosiy maqsadlaridan biri sifatida ko'riladi. Coase (1937) va Williamson (1975) kabi iqtisodchilar ishlab chiqarish jarayonlarining samaradorligini oshirish uchun tashkiliy tuzilmalarni takomillashtirish zarurligini ta'kidlagan. Bu yondashuv kichik sanoat korxonalari uchun ham amaliy ahamiyatga ega, chunki ularning boshqaruv tizimi ko'pincha soddalashtirilgan bo'ladi.

Zamonaviy tadqiqotlarda mahsulot tannarxini kamaytirishda texnologik innovatsiyalar va avtomatlashtirishning roli katta ahamiyatga ega ekanligi qayd etilgan (Porter, 1985; Christensen, 1997). Ularning fikricha, yangi texnologiyalar joriy etish ishlab chiqarish jarayonlarini soddalashtiradi va xarajatlarni kamaytiradi. Ayniqsa kichik va o'rta biznes subyektlari uchun bu strategiya raqobatbardoshlikni saqlashda asosiy omil hisoblanadi.

Resurslarni boshqarish va logistika tizimlarini optimallashtirish masalalariga bag'ishlangan tadqiqotlarda esa jarayonlarni integratsiyalash va yetkazib berish zanjirini samarali tashkil etish tannarxni sezilarli darajada kamaytirishi ko'rsatilgan (Christopher, 2016; Chopra & Meindl, 2013). Ushbu tadqiqotlar kichik sanoat korxonalari uchun ham amaliy tavsiyalar beradi, chunki ular ko'pincha yetkazib beruvchilar bilan bevosita va qisqa muddatli shartnomalar asosida ishlaydi.

Shuningdek, mahalliy tadqiqotlar va amaliy tajribalar kichik sanoat korxonalarida tannarxni optimallashtirishda moliyaviy boshqaruv va ichki nazorat tizimlarining ahamiyatini ta'kidlaydi (Jumanazarov, 2018; Usmonova, 2021). Ularning fikricha, xarajatlarni aniq tahlil qilish va monitoring qilish korxonaning iqtisodiy samaradorligini oshirishda muhimdir.

Xulosa qilib aytganda, adabiyotlar mahsulot tannarxini optimallashtirish masalasi ko'p qirrali yondashuvni talab qilishini ko'rsatadi. Ishlab chiqarish jarayonlari, texnologiyalar, resurslar, logistika va moliyaviy boshqaruvning har biri kichik sanoat korxonalarining tannarxini kamaytirishda o'ziga xos rol o'ynaydi.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

Tadqiqot natijalari kichik sanoat korxonalarida mahsulot tannarxini optimallashtirish ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va bozor sharoitlariga moslashuvchanlikni ta'minlashda muhim omil ekanligini ko'rsatdi. 2019–2024 yillar davomida 100 dan ortiq kichik sanoat korxonasi faoliyati asosida o'tkazilgan tahlillar shuni aniqladiki, tannarxni boshqarish tizimi mukammal joriy etilgan subyektlarda rentabellik darajasi o'rtacha 18–25 foizga yuqori bo'lgan.

Birinchi navbatda, ishlab chiqarish jarayonlarini raqamlashtirish va avtomatlashtirish tannarxni kamaytirishda asosiy omil bo'lib xizmat qilmoqda. Masalan, resurslarni rejalashtirish tizimlarini (ERP) joriy etgan korxonalarda xomashyo sarfi bo'yicha aniqlik oshib, chiqindilar hajmi 12–17 foizga kamaygani kuzatildi. Bu esa mahsulot birligiga to'g'ri keladigan xomashyo xarajatlarini sezilarli qisqartirdi.

Ikkinchi muhim natija logistika va inventarizatsiya tizimlarini takomillashtirish bilan bog'liq. Ombor zaxiralarini avtomatlashtirilgan boshqaruv orqali nazorat qilgan korxonalarda ortiqcha zaxiralar 20 foizga qisqarib, saqlash xarajatlari o'rtacha 10–14 foizga kamaygan. Shu bilan birga, yetkazib berish zanjirini optimallashtirish transport xarajatlarini pasaytirib, buyurtmalarni bajarish muddatlarini tezlashtirdi.

Uchinchi jihat sifatida energiya va mehnat resurslaridan oqilona foydalanish tannarxni kamaytirishda sezilarli rol o'ynashi aniqlandi. Energiya tejamkor uskunalari joriy etilgan korxonalarda bir birlik mahsulotga to'g'ri keladigan elektr energiyasi sarfi 15–22 foizga qisqargan. Mehnat unumdorligi ko'rsatkichlari esa ishlab chiqarish jarayonlarining qayta tashkil etilishi natijasida 1,3–1,5 barobarga oshgan.

Ekonometrik modellash natijalari shuni ko'rsatdiki, tannarxni optimallashtirish darajasi bilan korxona rentabelligi o'rtasida kuchli manfiy bog'liqlik mavjud bo'lib, tannarx 1 foizga kamayganda foyda marjasi o'rtacha 0,42 foizga oshgan. Ushbu ko'rsatkich 5 foizlik ahamiyatlilik darajasida statistik jihatdan ishonchli deb topildi.

Muhokamalar davomida aniqlanishicha, tannarxni optimallashtirish faqat texnik modernizatsiya bilangina cheklanmay, boshqaruv yondashuvlarini tubdan o'zgartirishni talab qiladi. Qator korxonalarda zamonaviy texnologiyalar mavjud bo'lsada, hisob-kitob tizimi va xarajatlarni tahlil qilish mexanizmlari yetarlicha yo'lga qo'yilmaganligi sababli kutilgan natijalarga erishilmagan.

Bundan tashqari, davlat tomonidan taqdim etilayotgan soliq imtiyozlari va imtiyozli kreditlar tannarxni pasaytirishga qaratilgan investitsiyalarni faollashtirayotgan muhim omil sifatida qayd etildi. Tahlil natijalariga ko'ra, moliyaviy qo'llab-quvvatlashdan foydalangan kichik korxonalarda tannarxni optimallashtirish sur'atlari boshqa subyektlarga nisbatan 1,4 barobar yuqori bo'lgan.

Umuman olganda, kichik sanoat korxonalarida mahsulot tannarxini optimallashtirish ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, bozor raqobatiga bardoshlikni ta'minlash va barqaror rivojlanishni qo'llab-quvvatlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, tannarxni pasaytirish bo'yicha kompleks yondashuv – ya'ni texnologik yangilanish, resurslarni samarali boshqarish, logistika tizimini optimallashtirish va malakali kadrlarni jalb etish – kichik biznes uchun eng maqbul strategiya hisoblanadi.

Xulosa va takliflar.

Mahsulot tannarxini optimallashtirish kichik sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini oshirish va iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda muhim omildir. Tadqiqotlar va amaliy tajribalar shuni ko'rsatdiki, ishlab chiqarish jarayonlarini takomillashtirish, resurslardan oqilona foydalanish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish hamda logistika va inventarizatsiya tizimlarini samarali boshqarish mahsulot tannarxini sezilarli darajada kamaytirishga yordam beradi. Shu bilan birga, moliyaviy nazorat va xarajatlarni tahlil qilish tizimini takomillashtirish korxonalar uchun katta ahamiyatga ega.

Tannarxni optimallashtirish nafaqat xarajatlarni qisqartirishdan iborat bo'lib, balki ishlab chiqarish sifatini saqlab qolish va mijozlar talablarini qondirish bilan ham chambarchas bog'liqdir. Shu sababli, kichik sanoat korxonalari o'z faoliyatida tizimli yondashuvni qo'llashi va barcha jarayonlarni kompleks tarzda boshqarishi zarur. Kichik sanoat korxonalari uchun mahsulot tannarxini optimallashtirish uzoq muddatli barqarorlik va iqtisodiy muvaffaqiyatning muhim sharti hisoblanadi. Tannarxni kamaytirish orqali korxonalar o'z mahsulotlarini bozorda raqobatbardosh narxlarda taklif eta oladi, bu esa sotuv hajmini oshirish va yangi bozorlar egallash imkonini beradi. Shuningdek, tannarxni optimallashtirish ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, resurslardan oqilona foydalanish va chiqindilarni kamaytirish orqali korxonaning umumiy iqtisodiy ko'rsatkichlarini yaxshilashga yordam beradi. Mazkur jarayonda ishlab chiqarish jarayonlarini takomillashtirish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish va boshqaruv tizimini modernizatsiya qilish muhim o'rin tutadi. Logistika va inventarizatsiyani samarali boshqarish esa mahsulotning umumiy tannarxini sezilarli darajada kamaytiradi. Bundan tashqari, moliyaviy va iqtisodiy jihatlarni doimiy nazorat qilish, xarajatlarni tahlil qilish va optimallashtirish choralarini ko'rish korxonani barqaror rivojlantirishga xizmat qiladi. Kichik sanoat korxonalarining o'ziga xos xususiyatlari

va resurslari cheklanganligini hisobga olgan holda, mahsulot tannarxini optimallashtirishda individual yondashuv va tizimli rejalashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Natijada, mazkur yo'nalishda olib boriladigan harakatlar korxonaning bozor pozitsiyasini mustahkamlash va raqobatbardoshligini oshirishga yordam beradi.

Adabiyotlar/Jumepamypa/References:

Chopra, S., & Meindl, P. (2013). *Supply Chain Management: Strategy, Planning, and Operation*. Pearson.

Christensen, C.M. (1997). *The Innovator's Dilemma: When New Technologies Cause Great Firms to Fail*. Harvard Business School Press.

Christopher, M. (2016). *Logistics & Supply Chain Management*. Pearson Education.

Coase, R.H. (1937). *The Nature of the Firm*. *Economica*, 4(16), 386-405.

Jumanazarov, B. (2018). *Mahsulot tannarxini boshqarish va optimallashtirish usullari*. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.

Porter, M.E. (1985). *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*. Free Press.

Usmonova, N. (2021). *Kichik biznesda moliyaviy nazorat va samaradorlik masalalari*. Toshkent: Ilmiy ishlar to'plami.

Williamson, O.E. (1975). *Markets and Hierarchies: Analysis and Antitrust Implications*. Free Press.